

OSMANLI ARAŖTIRMALARI

XIII

NeŖir Heyeti - Editorial Board
Halil İNALCIK - Nejat GÖYÜNÇ
Heath W. LOWRY - İsmail ERÜNSAL
Klaus KREISER

THE JOURNAL OF OTTOMAN STUDIES

XIII

İstanbul - 1993

verilmesiyle başlar ve Cumhuriyetin ilk yıllarında toplam nüfuslarının 81.872 olduğu belirtilir. Özellikle İstanbul'da toplanan yahudilerin yerleşme alanlarına ve sayılarına temas edildikten sonra, yine kültürel faaliyetler eğitim-öğretim durumları ve nihayet II. Dünya Savaşı ve sonrası yaşananlar, 1993'teki yeni göç ve tesirleri konu edilir. Türkiye'ye kaçan yahudi asıllı ilim adamları yanında, savaş sonrası varlık vergisinin cemaat üzerindeki tesiri üzerinde de durulur. Bu bölüm 500. yıl vakfının kuruluşu ve faaliyetlerine ayrılan kısa bir pasajla sona erdirilir.

Ekler kısmında başhahamlar listesi, XIX. yüzyılda nüfus durumu ile ilgili detay tablo, 1927-1965 arası şehirlerde yaşayan yahudi nüfusunu gösteren listeler bulunan, metne ait notların sonunda verildiği, bununla birlikte oldukça ayrıntılı bir bibliyografyanın yer aldığı (43 sayfa) kitabın genel olarak klasik sistem çerçevesinde kronolojik düzen içinde nisbeten iyi planlanmış bir görüntü arz etmekte olup Osmanlı yahudileri için temel bir başvuru kaynağı olma özelliğine sahiptir.

Feridun M. Emecceci

Jens Peter LAUT/Thomas SORGE, *Kleinasien im 17. Jahrhundert nach Evliya Çelebi*, Dr. Ludwig Reichert Verlag, Wiesbaden 1992, Tübinger Atlas des Vorderen Orients (TAVO), B IX 8, 2 harita.

Materialien zu Evliya Çelebi dizisinin ilk kitabı olarak Dr. Ludwig Reichert Yayınevi tarafından Wiesbaden'de 1989'da Jens Peter LAUT'un bir kitabı yayınlanmıştır: *Erläuterungen und Indices zur Karte B IX 6. Kleinasien im 17. Jahrhundert nach Evliya Çelebi*. 248 sayifelik bu eser Önsöz (s. 9-14), Çevri-yazı ve dizinin alfabetik düzeni (s. 15-19), Giriş (s. 21-61), Yer adları (s. 63-188), Ziyaretgâhlar (s. 189-238) dizinlerinden, Kısaltma listesi (s. 239-240) ve Kaynaklar (s. 241-248) kısımlarından oluşmakta idi. Yazar, J.P. LAUT "*Evliya Çelebi Seyahatnamesi*"ne göre Kültür Tarihi ve yer isimleri verilerini gösteren bir haritanın yapılması şimdiye kadar arzu edilen bir husustu" şeklindeki ifadesi ile gayesini açıklamaktadır (aynı eser, s. 34). Bu maksatla *Seyahatname*'nin basılmış metinlerini, Zuhuri Danışman ile Mümin Çevik ve arkadaşları (Tevfik Temelkuran ve Necati Aktaş) tarafından yapılan sadeleştirilmiş Evliya Çelebi metinlerini, İsmet Parmaksızoğlu derlemelerini kullanmış, Topkapı Sarayı Bağdat Köşkü T.Y. 305'ten de Prof. Kreiser vasıtası ile kısmen faydalanmıştır. Bu arada Joseph von Hammer'in İngilizce tercümesinden (*Narrative of Travels in Europe, Asia, and Africa, in the Seventeenth Century, by Evliya Efendi*, London 1834-1846, 2 cilt) de uzak kalmamıştır.

Jens Peter LAUT haritalarını Haziran 1987'de tamamlamış, iki sene sonra, yani 1989'da yukarıda bahs olunan *Erläuterungen...* yayınlanmıştır; lakin iki haritanın basımı tam beş sene sürmüştür, ancak Haziran 1992'de ilim âleminde arz olunabilmiştir.

Haritalar Evliya Çelebi'nin Rumeli'de yaptığı sekiz, Anadolu'daki oniki seyahatine aittirler. 41x52 cm. boyutlarındadır. Bunlardan ilki Anadolu'da Kızılırmak nehri'nin batısındaki yolculuklara dairdir. (Westteil), ikincisi ise aynı nehrin doğusunda kalan sahadakilerini göstermektedir (Ostteil). Birincisinin sağ tarafında üstte, alt-alta İstanbul ile İzmir çevresine ait iki, ikincisinin sağ üst yanında ise Merzifon yöresini kapsayan bir ufak harita vardır. Haritaların bulunduğu kartonun sol yanındaki 17 cm.lik sütunda pek çok işaretler ve bunlar hakkında açıklayıcı izahlar vardır: isim şekilleri, yaklaşık olarak etnik çoğunluğa ait yerleşim birimleri, etnik ve dini guruplar, tımar sistemi, dini yapılar (tarikatlere ait tekkeler, zaviyeler, manastır ve kiliseler, ziyaretgâhlar, vakıflar vs.), yerleşim birimlerinde hane sıklığı (100'e kadar, 101-500, 501-3000, 3000'den fazla cv) ve kadılık, yayla, dağ, nehir, köprü, geçit, ada ve benzeri şeyler. Evliya Çelebi'nin yirmi yolculuğunun güzergâhı ayrı birer renkle işaret olunmuş, bunlarla ilgili izahat hem yanında verilmiş, hem de uğradığı yerleri birleştiren oklara da adedi yazılmıştır. Böylelikle haritalardan faydalanacaklara sonsuz imkânlar yaratılmıştır. Şüphe yok, haritalardan yararlanılırken de LAUT'un *Erläuterungen...*'inden de istifade etmek araştırmalarda yeni ufuklar açılması bakımından elzem olmaktadır; çünkü bu eserde de LAUT'un kullandığı seyahatname yayınları ve yazmasındaki yer ve kişi dizini vardır. Haritalarda *Seyahatname*'de, geçen 1141 yer adı bulunmakta olup, bunlardan yalnız 330'u yeri iyi tesbit edilemediğinden haritaya takribi olarak yerleştirilmiştir.

Jens Peter LAUT'un hazırladığı, Thomas SORGE'nin kartograf olarak mükemmel bir şekilde gerçekleştirdiği bu, birbirini tamamlayan iki harita *Seyahatname*'deki kitabı bilgilerin nasıl görsel halde sunulabileceğinin eşsiz bir nümunesi olmuştur. Böyle bir çalışmayı desteklediği için Deutsche

Forschungsgemeinschaft ile Dr. Ludwig Reichert Yayınevi ile hazırlayıcılar her türlü övgüye layıktırlar. İnşallah Seyahatname'nin diğer kısımlarını da böyle görsel hale getirmeye cesaret edecek sabırlı ve yaratıcı fikir zenginliğine sahip başka meslekdaşlar çıkar. Böylece Evliya Çelebi araştırmalarında açılan bu yeni yol diğer ülkeler için de uygulanma sahası bulur.

Nejat Göyünç

Robert DANKOFF ve Klaus KREISER, *Materialien zu Evliya Çelebi, II. A Guide to the Seyahat-name of Evliya Çelebi. Bibliographie raisonnée*, Dr. Ludwig Reichert Verlag, Wiesbaden 1992, Beihefte zum Tübinger Atlas des Vorderen Orients, IV+200 sahife.

Yaklaşık onyıldan beri Evliya Çelebi Seyahatnamesi ile ilgili araştırmalarda bulunan Robert DANKOFF ile 1975'te *Edirne im 17. Jahrhundert nach Evliya Çelebi. Ein Beitrag zur Kenntnis der osmanischen Stadt* (Freiburg, Klaus Schwarz Verlag) adlı doktora çalışmasını yayımlayan Klaus KREISER son yıllarda Evliya Çelebi ile ilgili araştırmalarını ve yayınları yoğunlaştırdılar. *Evliya Çelebi in Diyarbekir* ve *Evliya Çelebi in Bitlis* (E.J. Brill 1988 ve 1990) adlı eserlerin yayıncılığını KREISER üstlendi, ikincisini de DANKOFF hazırladı. Yukarıdaki rehber de yine bu iki kıymetli ve müteşebbis bilim adamının eseridir. Kitabın ilk bölümü (1-136. s.) Seyahatname'nin yazma nüshaları ile İstanbul baskısı (1886-1938) ve Hammer'in kısmı tercümesindeki (*Narrative of Travels...*) mühim konuların karşılıklı yerlerini gösteren bir dizindir (Konkordanz), DANKOFF tarafından hazırlanmıştır. Topkapı Sarayı Bağdat Köşkü'ndeki 304, 305, 306, 307 ve 308 numaralı yazmalar ile İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'ndeki T.Y. 5973 faydalanılan ana kaynaklardır. Bu kısımdaki dipnotları, eserin yer isimleri dizini (137-145), Evliya Çelebi ve Seyahatname hakkındaki yaklaşık 500 kadar yayının açıklamalı, yazar adına göre düzenlenmiş listesi (148-200) KREISER tarafından hazırlanmıştır. Bibliyografyaya ilmi makaleler, sözlüklerde yer alan yayınlar, Seyahatname'nin bazı kısımlarından başka dillere yapılan çeviriler alınmış, çok popüler mahiyette olanlardan sarf-ı nazar edilmiştir. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü'nde 1947'de mezuniyet tezi olarak yapılan Seyahatname'nin bazı ciltlerinin dizinlerinin bile bibliyografyaya alınması (196. s., Tuñcay Rauf) başarıları için ne denli emek, dikkat ve titizlik ürünü olduğunu göstermeye yeter. Kendisinin de belirttiği gibi 17 dildeki bu yayınları topluca ihtiva eden bir kitaplık da yoktur. Bu bakımdan birçok arkadaşı ve öğrencileri de KREISER'den yardımlarını esirgememişlerdir (147. s.).

Robert DANKOFF ve Klaus KREISER bilim âlemine sundukları bu nefis Seyahatname Rehberi ile meslekdaşlarına ve Evliya Çelebi üzerinde çalışacaklara emsalsiz bir hizmette bulunmuşlardır. Her ikisinin de sabır ve gayretlerine, KREISER'in bibliyografik bilgi zenginliğine gıpta etmemek, elde değildir.

Nejat Göyünç

Ernst Dieter PETRITSCH, *Regesten der osmanischen Dokumente im Österreichischen Staatsarchiv*, I. cilt (1480-1574), Wien 1991, *Mitteilungen des Österreichischen Staatsarchivs*, Ek cilt 10/1. 305 sahifeli.

Viyana Devlet Arşivleri'ndeki Osmanlı belgelerinden 1480-1574 arasındaki tarihlere ait 770 vesikanın kısa özetlerinin ve bunlarla ilgili yayınların da kısa bibliyografik notlar şeklinde verildiği bu eser, Dr. PETRITSCH'in Önsöz'de belirttiği gibi, zamanının Viyana Şehir ve Bölge arşivleri müdürü Dr. Felix Czeike'nin Avusturya'da, Viyana'nın Türkler tarafından ikinci defa kuşatılmasının 300. yıldönümüne ait bilimsel hazırlıklar çerçevesinde, ortaya attığı bir tekliften doğmuştur. Avusturya başkentinin bu kuşatmadan kurtarılması, ilgili devlet yönünden bir zaferdir. Zaten bütün askeri olaylar bir taraf için zafer, diğer taraf için de yenilgidir. Avusturya Cumhuriyeti ve Viyana bu olayı o tarihlerde, yani bundan on sene önce bir çok bilimsel yayımlara vesile yaptı. Viyana Arşivlerinde bulunan Kanuni Süleyman devrinden kalma belgeler müteveffa Prof. A.C. SCHAENDLINGER tarafından, belgelerin tıpkı basımları, latin alfabeli Türkçe metinleri, Almanca çevirileri ve gerekli açıklayıcı bilgiler, bibliyografik malumat, ayrıca güzel bir Sunuş ile yayımlandı: *Osmanisch-türkische Dokumente aus dem Haus-, Hof- und Staatsarchiv zu Wien*, 2 kısım, Wien 1983-1986. Prof. H.G. MAJER'in mükemmel bir giriş ve dizinlerle yayınladığı *Das osmanische "Registerbuch der Bescherden"* (Şikâyet Defteri) *vom Jahre 1675. Österreichische Nationalbibliothek Cod. mixt. 683*, Wien 1984'de bu cümledendi. Dr. F. Czeike aslında yalnız Viyana'daki HHStA'deki 1720 tarihine kadar olan belgelerin hepsinin yayınlanmasını tasarlamış ve arzu etmişti. Gayesi de Osmanlı Dev-